วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2554

การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี

THE STUDY OF MON'S CULTURAL CONSERVATION TO DEVELOP COMMUNITY TOURISM: A CASE STUDY OF NORTH SALADAENG COMMUNITY, PHATUM THANI PROVINCE

สิทธิโชค วิบูลย์[1] สุเทพ บุญซ้อน[1] และปิยะวรรณ เลิศพานิช[2]
Sitthichoke Wiboon[1], Suthep Boonsorn[1], and Piyawan Lertphanich[2]

[1]หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี
[2]หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนศาลาแดงเหนือ ด้านวัตถุประสงค์ การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลผู้วิจัย ใช้ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวกับมอญ และข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1. การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ เป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุ วิถีชาวมอญทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ยังถือได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่นประเพณีเปิงสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้าน คติความเชื่อทางศาสนา ส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา การแต่งกาย การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลดน้อยลง เนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป หรือระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการใช้ภาษามอญ ในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไป อย่างไรก็ตามชาวมอญ

ชุมชนศาลาแดงเหนือ ยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือ โดยการใช้ทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชน มาพัฒนาโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เส้นทางการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

ABSTRACT

This research aimed to study Mon's Cultural Conservation and to Develop community tourism of north Saladang Community in the northern part by mean of qualitative research. Data used in this research were divided into 2 categories. The first data was concerning Mon's population and the second data was gained from interviewing the local residents and leaderships by mean of descriptive analysis.

The findings were found that community symbols such as settlement, house feature, Saladang temple's architecture, permanent material in temple, Mon' life style in cultural and traditional aspect, cuisine and community product and religion belief were brought to develop community tourism diversely from tourism route, tourism program, tourism activity. All these can be bought to build up tourism knowledge tangibly.

คำสำคัญ

การอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

ความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรม ที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก ทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีการพัฒนาถนนและโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ในแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งของประเทศไทย เพื่อดึงดูดและอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจึงเป็นการมุ่งเน้นการสร้างรายได้เป็นสำคัญ ซึ่งแม้จะเกิดผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวม ของประเทศ แต่การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ก็ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง

การพัฒนาการท่องเที่ยว ภายใต้วิธีคิดแบบมุ่งการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้เกิดผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม จากการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว ความขัดแย้งกับประชาชน ในพื้นที่ ในเรื่องการใช้

ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวของสมาชิกในชุมชน หรือภาคเอกชนทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมากขึ้น ปัญหาสังคมหลากหลายรูปแบบ ที่เกิดจากการปรับตัวไม่ทันเมื่อถูกจู่โจมจากกระแสบริโภคนิยม และกระแสความทันสมัยที่หลั่งไหลเข้ามาพร้อมธุรกิจท่องเที่ยว และวัฒนธรรมประเพณีถูกทำลาย ครอบงำหรือบิดเบือนคุณค่าให้กลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยไม่คำนึงถึงบทบาทหน้าที่เดิม ที่ใช้เป็นกรอบวิถีชีวิตที่ทำให้เกิดการผนึกกำลังของสมาชิกชุมชนเข้าด้วยกัน การท่องเที่ยวที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการ แต่กลับมีคนที่อยู่นอกพื้นที่มาใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวนั้น ทำให้ชุมชนไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่าที่ควร บางครั้งก็ได้รับ ความเสียหายจากการท่องเที่ยวเช่น สูญเสียที่ดิน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกทำลาย มีการบุกรุกพื้นที่ใหม่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นต้น หลายครั้งผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว ก็มีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเนื่องจากมัคคุเทศก์ที่นำผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวเข้าในพื้นที่ไม่ได้ทราบเรื่องราวที่แท้จริง ทำให้ ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว ได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง แทนที่จะเข้าใจชาวบ้านกลับเกิดความรู้สึก ดูถูกชาวบ้าน หรือคิดว่าชาวบ้านไม่มีวัฒนธรรม ป่าเถื่อน น่าสงสารและด้อยการพัฒนา

จังหวัดปทุมธานีมีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างสูง มีทรัพยากร การท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ดิน น้ำ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชน และ องค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ โดยเฉพาะของชาวมอญทำให้มีผู้คนจำนวนมากที่เดินทางมาท่องเที่ยว นอกจากทุนเดิมที่มีอยู่มากแล้วนั้น ยังมีทรัพยากรบุคคล รวมทั้งโอกาสในการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐองค์กรเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

มอญเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมเด่นในด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา และพิธีกรรมต่างๆในรอบปี เช่น ศิลปะพื้นบ้าน ภาษา วรรณกรรม การแต่งกาย อาหาร อาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ เช่นการนับถือศาสนาพุทธ การนับถือผี ตลอดจนเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา และประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนศาลาแดงเหนือจึงได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัดปทุมธานี และเป็นหมู่บ้านตัวอย่างระดับที่ 3 ของหมู่บ้านทั่วราชอาณาจักร นอกจากนี้ยัง ได้รับรางวัลอื่นๆ อีกเช่น รางวัลหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หมู่บ้านดีเด่นสาธารณสุข หมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง รางวัลชนะเลิศหมู่บ้านพัฒนา ประเภทหมู่บ้านสีเขียวดีเด่นระดับจังหวัด รางวัลชมเชยการประกวดหมู่บ้านพัฒนา เป็นหมู่บ้านตัวอย่างระดับที่ 3 จากทั่วราชอาณาจักรรางวัลชนะเลิศการประกวดคณะกรรมการหมู่บ้านดีเด่น จากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โล่เกียรติคุณแก่ชุมชนที่รักษาแม่น้ำดีเด่น ในโครงการกู้สายน้ำให้แผ่นดิน จากพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

การศึกษาการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวมอญในชุมชนศาลาแดงเหนือเพื่อพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมชาวมอญ ของชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ
2. เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนศาลาแดงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อการศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญชุมชนศาลาแดงเหนือเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยทำการศึกษาเป็นเฉพาะกรณีที่ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นผู้วิจัย จึงได้ศึกษาวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรในพื้นที่ชุมชนศาลาแดงเหนือ ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชุมชน วิถีชีวิต การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย หลักธรรมที่ชุมชนถือปฏิบัติ ประเพณีวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ชุมชนลักษณะทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือและเพียงพอต่อการนำมาวิเคราะห์การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวมอญ ผู้ศึกษาจึงได้เลือกกลุ่มตัวอย่างให้กระจายมากที่สุด

ผู้นำชุมชน 7 คน 1) นายวิเชียร กุ่มเกวียน 2) นายบุญธรรม ลาไม้ 3) นายสมศักดิ์ กองรัต 4) นายอดิสร แสงทน 5) นายนพดล แสงปลั่ง 6) นายพยุง ผลละมุด 7) นายอนุวัฒน์ ใจชอบ

ปราชญ์ชุมชน 13 คน 1) นายสวัสดิ์ ใจชอบ 2) นายอ๊อด ดอกพิกุล 3) นายหมื่น จักรกลม 4) นายบุญสม สืบสาย 5) นางพิสมัย ใจชอบ 6) นางรัชกร แก้วชาติ 7) นายสวัสดิ์ ใจชอบ 8) นางแห แก้วหยก 9) นายมานพ แก้วหยก 10) นายสามารถ แก้วลาย 11) นางอุดม บุตรทิม 12) นางอำพร แจ่มแจ้ง 13) นางรัชนี บุญทอง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีการรวบรวมข้อมูล ที่ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและนำมาสรุปโดยใช้โครงสร้างทางความคิดเรื่องการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis: Context Input Process Output) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลที่ไม่ปรากฏในเอกสาร โดยเฉพาะเหตุการณ์ความรู้ท้องถิ่นที่ซ่อนอยู่ในบรรทัดฐาน การกระทำที่มาจากวัฒนธรรม ชาติพันธุ์มอญ ภูมิปัญญาและ

สภาพความเป็นจริงของชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มายืนยันกับเอกสารและข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งจะทำให้ภาพของการศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวมอญ โดยมีรายละเอียดในการวิจัยภาคสนามดังนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูล กิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาสภาวะพื้นฐานทางชุมชนวิธีการ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปราชญ์ชุมชน วัด ชาวบ้าน และการสนทนากลุ่มย่อยกับประชากรที่สนใจทั่วไปเป็นการสนทนาตามธรรมชาติไม่เป็นทางการ เพื่อศึกษาสภาวะพื้นฐานชุมชนและข้อมูลศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.3 การบันทึกภาคสนาม (Field Note) ใช้บันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ตลอดจนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.4 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับปราชญ์ชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ศิลปะ ประเพณีและวิถีชีวิตชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับขั้นตอนนี้แบ่งตามประเภทข้อมูลที่เก็บได้เป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลที่ประกอบไปด้วยผลงานการศึกษาค้นคว้าและวิจัย เช่น ตำรา บทความ รายงานวิจัย ผลงานการศึกษาค้นคว้าและเอกสารประเภทจดหมายเหตุและตำนานประวัติศาสตร์ ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรรวมทั้งฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นการรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานในทุกๆ สาขาที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะพิจารณาถึงแนวทางของการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

3.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้ออกภาคสนามตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้

3.2.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแบบไม่เป็นทางการโดยเน้นการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้มาจากการบอกเล่า การให้สัมภาษณ์การแสดงความคิดเห็น และการสนทนากลุ่มย่อย

3.2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์และกระบวนการที่มองเห็นในขณะที่ทำการวิจัยพร้อมกับการจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตนำมาเชื่อมโยงกับประเด็นของวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ

4. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี ดังที่กล่าวไว้เป็นเครื่องมือนำร่องในการเก็บข้อมูลวิธีการที่หลากหลายโดยวิเคราะห์ข้อมูล คือ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ไปพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี พบว่าการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ เป็นชุมชนมอญที่มีลักษณะเหมาะสมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน สภาพโดยทั่วไปมีวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิมที่สืบสานวิถีชีวิตมาจากบรรพบุรุษ มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้สภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพ มีการเปลี่ยนแปลง ผลักดันให้คนในชุมชนบางส่วนออกไปทำงานนอกบ้าน เช่นการค้าขาย การรับจ้าง ทำงานตามโรงงานในพื้นที่ใกล้เคียง มีการทำถนนเชื่อมโยงระหว่างชุมชน แต่ชาวชุมชนศาลาแดงเหนือก็ยังคงดำเนินชีวิตในชุมชน เหมือนอย่างเดิม นับว่าเป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาส่วนใหญ่ยังถือได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมี ความเข้มแข็ง คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่นประเพณีเปิงสงกรานต์ ประเพณี ตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้านเป็นต้น ซึ่งมีการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนศาลาแดงเหนือ ส่วนพิธีกรรมอื่นๆ ได้มีการดัดแปลงรูปแบบให้สอดคล้องกับ สภาพสังคมปัจจุบัน ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมลดน้อยลงจนมีลักษณะคล้ายกับคนเชื่อชาติไทยโดยทั่วไป

ส่วนหลักธรรมของการประกอบอาชีพ พระอาจารย์บุนนาค ปทุม อดีตเจ้าอาวาสวัดศาลาแดงเหนือ ได้ให้นำหลักธรรมของพานิชย์ 5 ประการ ให้ประชาชนชุมชนศาลาแดงเหนือในการประกอบอาชีพนำไปปฏิบัติถึงปัจจุบันนี้คือ 1) ห้ามค้าคน 2) ห้ามค้าสิ่งมีชีวิต 3) ห้ามค้าอาวุธ 4) ห้ามค้ายาพิษ 5) ห้ามค้าสิ่งเสพติด

สรุปได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือมีการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ส่วนด้านวิถีชีวิตและความเป็นอยู่บางอย่าง เช่น การประกอบอาชีพ ภาษาได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบซึ่งทำให้สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไปบางส่วนแล้ว

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ พบว่า

2.1 ด้านโครงสร้างการบริหารจัดการ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนศาลาแดงเหนือตระหนักถึงศักยภาพที่มีอยู่เป็นปัจจัยในการท่องเที่ยวชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชน แต่ยังไม่มีความรู้ในการพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยวในด้านการบริหารการจัดการ ต้องอาศัยเรียนรู้จากภายนอกชุมชนและไปศึกษาดูงานแบบอย่างจากที่อื่นมาก่อน ทำให้ไม่มีระเบียบข้อบังที่เป็นแนวทางไว้ชัดเจน ส่วนใหญ่ยังเป็นการจัดการโดยเป็นกลุ่มบุคคล วิธีการตัดสินใจคือการยึดการจัดประชาคม จัดเวทีชาวบ้านเพื่อช่วยกันคิดช่วยกันทำ ร่วมกันรับผิดชอบ

2.2 ด้านการจัดรูปแบบ พบว่า การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวมาเช้าเย็นกลับ เพราะว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังนับถือผี ไม่สามารถให้บุคคลอื่นเข้าพักแบบโฮมสเตย์ได้ เป็นการเข้าสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชองคนในชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ส่วนสภาพพื้นที่ที่ทำการวิจัยพบว่าภาพรวมโดยทั่วไปของชุมชนศาลาแดงเหนือมีศักยภาพที่จะพัฒนา การท่องเที่ยวชุมชน ดังนี้

1) สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ มีสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์ริมแม่น้ำเจ้าพระยา อากาศเย็นสบายจึงเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

2) ทรัพยากรในชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือมีลักษณะของบ้านมอญ ยกใต้ถุนสูงจากพื้นดิน ช่วยทำให้ลมพัดผ่านได้สะดวกและยังปลอดภัยจากสัตว์ร้ายเนื่องจากน้ำท่วมถึงมีนอกชานกว้างเพื่อใช้ในการพักผ่อนนอกบ้านมากกว่าใน ซึ่งยังมีบ้านมอญโบราณอายุ 100 กว่าปี เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวและยังเป็นเอกลักษณ์บ้านของคนมอญที่คนทั่วไปเรียกคนมอญว่า “มอญขวาง”

3) วิถีชีวิตในชุม สภาพวิถีชีวิตของชุมชนมอญริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย หรือที่เรียกว่า “สายน้ำคือชีวิต”

4) ปราชญ์ชุมชน ผลการศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อ การท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือพบว่า ความสำเร็จในการท่องเที่ยวชุมชนเกิดจากปราชญ์ชุมชนที่เข้มแข็งและการร่วมมือกับชาวบ้านศาลาแดงเหนือ ซึ่งในอนาคตถ้ามีการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจะดำรงอยู่ได้หรือไม่ถ้าชุมชนมีการพัฒนามากขึ้น การพัฒนาจะมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวว่าจะยั่งยืนหรือไม่ เพราะสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนา

5) การจัดการ พบว่าการจัดการท่องเที่ยวชุมชนศาลาแดงเหนือ เป็นการเข้ามาท่องเที่ยวแบบมาเช้าเย็นกลับ ศึกษาและสัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ จากการร่วมมือของชุมชนทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว ถือยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนศาลาแดงเหนือให้กับนักท่องเที่ยวได้รู้จักและทำให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจนนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนศาลาแดงเหนือ อันนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

อภิปรายผล

1. การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม

ความผันแปรในด้านรูปแบบของวัฒนธรรมต้องยอมรับว่าไม่สามารถย้อนยุคกลับไปในยุคโบราณดั้งเดิมได้ วัฒนธรรมต่างๆต้องปรับสภาพเพื่อรับใช้สังคมในยุคนั้นๆ โดยการมาทำความเข้าใจว่าจะอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญส่วนใด แก่น เปลือกหรือกระพี้ ว่าส่วนใดควรอนุรักษ์ไว้ในแก่นแท้ของมันให้เกิดคุณประโยชน์ที่ตอบสนองสังคม โดยพยายามรักษาความเปลี่ยนแปลงในรูปลักษณ์ที่สามารถเข้ากับสังคมปัจจุบันได้และคล้ายรูปแบบเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ บางส่วนรูปลักษณ์จำเป็นต้องเปลี่ยนไปจนไม่เหลือคงรูปเดิมก็ต้องยอม วิธีการที่สามารถทำได้โดยด่วนคือ

1.1 ต้องรวบรวมบุคลากรด้านวัฒนธรรม ผู้รู้ ผู้สันทัดกรณีในหมู่บ้านให้เป็นกลุ่มบุคคลทำงานด้านวัฒนธรรมตามขีดความสามารถของแต่ละบุคคลในทุกๆสาขาโดยให้อยู่ในลักษณะองค์รวมโดยยึดแก่นของวัฒนธรรมเป็นหลักปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ได้

1.2 ปัจจัยหลักด้านวัฒนธรรมคือ ประชาชน ในหมู่บ้านต้องปลุกจิตสำนึก ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญในการอนุลักษณ์ ที่สำคัญต้องทำให้เขาเหล่านั้นได้รับประโยชน์จากวัฒนธรรมมอญ ไม่ใช่เสียประโยชน์จากวัฒนธรรมมอญ ความร่วมมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมก็จะเกิดขึ้นได้และง่ายในการดำเนินการเป็นไปเองตามกลไกตามธรรมชาติมากขึ้น

1.3 วัด บ้าน และชุมชนต้องร่วมมือกันอย่างแท้จริง ตัดพรรคพวกออกไปเป็นกลุ่มเดียวกันงานก็จะเดินไปในทิศทางเดียวกัน

1.4 ต้องวางเป้าหมายร่วมกันและกำหนดวิธีการการดำเนินงานร่วมกัน ส่วนแรกที่ควรจัดตั้งไว้ได้แก่ สภาวัฒนธรรมศาลาแดงเหนือ ควรจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีมอญชุมชนศาลาแดงเหนือ

1.5 จัดหากองทุนในการดำเนินการอนุรักษ์วัฒนธรรมต่างๆให้เพียงพอ

1.6 ขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นทั้งของภาคเอกชนและทางราชการ ในการสนับสนุนให้การอบรมด้านการบริหารและการจัดการองค์กรวัฒนธรรมของท้องถิ่น แก่บุคลากรและประชาชนในชุมชน

1.7 สร้างค่านิยมและเชิดชูวัฒนธรรมมอญของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องโดยไม่ขาดตอนเพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นประโยชน์และได้รับประโยชน์ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว การนำรายได้เข่าสู่ชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆของประชาชนในชุมชนเพื่อจะทำให้เกิดการตื่นตัวร่วมกันอนุรักษ์เป็นไปตามกลไกตามธรรมชาติ

1.8 ร่วมมือกันปรับปรุงสภาพของหมู่บ้านให้สะอาดสวยงามตามอัตภาพเมื่อเศรษฐกิจดีสภาพหมู่บ้านก็จะดีขึ้นเองแต่ควรระมัดระวังเรื่องอารยธรรมตะวันตกที่จะเข้ามาทำลายบรรยากาศความเป็นชุมชนมอญด้วย

1.9 องค์การบริหารส่วนตำบลต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารด้านวัฒนธรรมโดยควรเปิดโอกาสให้ผู้รู้ในวัฒนธรรมในส่วนต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงาน

ต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมด้วยจึงจะเป็นการอนุรักษ์ที่แท้จริงและไม่ผิดเพี้ยนจนกลายเป็นการอนุรักษ์ไปอนุรักษ์มาจนสูญหายไป

1.10 หน่วยงานสภาวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานีต้องรีบเข้ามามีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงในการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมชุมชนศาลาแดงเหนือ โดยเน้นวัฒนธรรมมอญเป็นหลักเนื่องจากเป็นจุดขายของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนมอญ

1.11 ปรับปรุงด้านคมนาคม ถนนหนทางในหมู่บ้านเพิ่มความสะอาดและสุขลักษณะสุขอนามัยในชุมชนให้ดีกว่าปัจจุบัน

1.12 ปรับปรุงด้านสาธารณูปโภคในหมู่บ้านให้ทันสมัยและสะดวกสบาย เช่นโทรศัพท์ที่ทิ้งขยะสาธารณะ (สำหรับนักท่องเที่ยว) และห้องสุขาควรมีรองรับให้เพียงพอ

2. คุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ

คุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นตัวบ่งบอกของความเป็นชุมชนสมควรที่จะเก็บเป็นฐานข้อมูลเพื่อให้กับคนรุ่นหลังได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนโดยการนำเข้าไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์ ที่มีชีวิต มีความสดชื่น ความสงบร่มรื่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมแล้วทำให้เกิดความรู้สึกว่าอยากมาเที่ยวอีกคือ

2.1 คุณค่าทางจิตใจสำคัญมาก โบราณสถานมีอานุภาพ กองอิฐ กองปูน หรือ ซากเจดีย์ซากวัดมันสามารถทำให้เกิดจินตภาพได้ โบราณสถานทำให้สามารถรำลึกถึงอดีต เหตุการณ์ กิจกรรมหรือบุคคลในอดีต เมื่อโบราณสถานสร้างจินตภาพในอดีตได้ ทั้งๆที่บางทีเป็นกองอิฐ กองปูน โบราณสถานเป็นตัวเชื่อมตัวคนกับอดีตไม่ให้หลุดจากกัน การที่จะทำให้ไม่หลุดจากอดีต ให้ติดกับรากเหง้าของความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม เมื่อโบราณสถานสร้างจินตภาพได้ เป็นตัวเชื่อมระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้ สิ่งที่ตามมาก็คือ โบราณสถานสร้างเอกลักษณ์ให้กับคนมอญชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ

2.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ คุณค่ามีอยู่ในตัวโบราณสถาน เพียงแต่ว่าเราจะมีตากับมีสมองที่จะอ่านออก ดูออกหรือเปล่าเพราะโบราณสถานมีอายุและผ่านเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน เพราะตัวมันเองเหมือนกับเป็นตำราเล่มใหญ่ที่จารึกข้อมูลเต็มไปหมด ถ้าอ่านออก ก็จะเป็นความรู้ที่จะทำให้เข้าใจตัวเอง เข้าใจวัฒนธรรมดียิ่งขึ้น

2.3 เรื่องคุณค่าทางศิลปะซึ่งรวมทั้งสถาปัตยกรรมด้วย คือเรื่องของความงดงาม อลังการที่อยู่ในโบราณสถาน ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้ครอบครองหรือผู้เป็นเจ้าของ ความสวยงามนี้เป็นแม่บทที่ให้คนรุ่นหลังสามารถจะนำมาสืบสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะ

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

จากการศึกษาสภาพของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน สิ่งที่เป็นมรดกอันเป็นเอกลักษณ์ชุมชน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค

ในการอนุรักษ์ของชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ สามารถนำมากำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนศาลาแดงเหนือเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนได้ดังนี้

3.1 การปลูกฝังจิตสำนึกคนในชุมชนการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนศาลาแดงเหนือให้เห็นคุณค่าความสำคัญ และตระหนักถึงมรดกที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติดังนี้คือ

3.2 การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่มีชุมชนเป็นฐาน

การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนให้กับชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือโดยให้ชุมชนเป็นฐานองค์ความรู้

3.3 การสนับสนุนด้านวิชาการความรู้ให้แก่ชุมชน

1) เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจของผู้คนในชุมชนต่อการอนุรักษ์มรดกที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมรวมถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ รณรงค์การปรับปรุงบริเวณใต้ถุนบ้าน เนื่องจากยังมีบ้านบางส่วนในชุมชนมีสภาพทรุดโทรมไม่ค่อยมีการใช้ประโยชน์นอกจากเก็บของและมีน้ำขัง ทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธ์ยุงจึงควรส่งเสริมให้มีการปรับปรุงใต้ถุนบ้านให้อยู่ในสภาพที่ดีกว่าทีเป็นอยู่

2) รณรงค์การแยกขยะ ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือจะมีการเก็บขยะอย่างถูกวิธีแล้วก็ตามแต่เพื่อสุขภาพที่ดีและเพื่อประโยชน์ของชุมชน จึงควรรณรงค์ให้มีการแยกขยะเปียก ขยะแห้ง และขยะที่เป็นพิษ โดยขยะเปียกให้นำไปทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในชุมชน ส่วนที่เป็นขยะที่เป็นพิษโดยการเก็บรวบรวมแยกไว้ต่างหากแล้วให้องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อยมารับไปกำจัด เช่น ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ กระป๋องสเปรย์ หลอดไฟฟ้า

3) สนับสนุนการจัดอบรม/สัมมนาเรื่องสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยสนับสนุนให้ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นชุมชนสาธิต ที่จะแนะนำความรู้ ประสบการณ์และวิธีการดำเนินการจัดสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนให้กับหมู่บ้านอื่นๆสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่สนใจ

4) สนับสนุนทางวิชาการให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชุมชนในทางที่ถูกต้อง เช่น เอกลักษณ์บ้านมอญ ประเพณี

3.4 การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในชุมชน

1) เส้นทางการเดินท่องเที่ยว ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือพบว่าความพร้อมของชุมชนเป็นไปในทางที่ดีในเรื่องของข้อมูล การต้อนรับจากมัคคุเทศก์ ส่วนที่ยังต้องพัฒนาไปในแนวทางที่เหมาะกับสภาพพื้นที่

2) การจัดพิพิธภัณฑ์ชุมชน ยุคสงครามเย็นประมาณ 40 ปีที่แล้วมา ความเป็นชุมชนนั้นได้ล่มสลายโดยสิ้นเชิง แต่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นท้องถิ่น เพราะฉะนั้นเมื่อรู้สึกตัวว่าแย่ก็มี

ปฏิกิริยาโต้ตอบมีการเคลื่อนไหวและมีการสร้างสำนึกร่วม โดยการรวบรวมวัฒนธรรมที่เป็นท้องถิ่นขึ้นมาจัดการคือปลุกสำนึกของตัวเองคือ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เกิดรายได้ การสร้างงาน สร้างอาชีพ การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นต้นทุนในการดำเนินการ โดยประชาชนในชุมชนต้องมีความรับผิดชอบ และร่วมมือกันมาทบทวนการใช้ต้นทุนทางสังคมให้เป็นไปตามทิศทางที่ถูกต้อง แนวทางหนึ่งที่นำมาแก้ไขปัญหาคือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีหลักการพัฒนาชุมชนคือ

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้น การบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเพื่อก่อประโยชน์ในชุมชนคือ การกระจายรายได้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นการศึกษาและการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนแก่ผู้เกี่ยวข้องคือ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นงานที่ครอบคลุมในเนื้อหาที่กว้าง ควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน เช่น ควรจัดให้มีการประชุมของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กรเอกชนและมหาวิทยาลัยที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน เยาวชน พระสงฆ์ฯลฯ ในการสนับสนุนการจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. ควรมีการศึกษาบทบาทของภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นรวมไปถึงองค์กรเอกชนต่อการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2539). นโยบายและแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปี 2538- 2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **จุลสารการท่องเที่ยว**. 14 (ตุลาคม – ธันวาคม).

_____. (2544). **แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ: อัลชา.

_____. (2546). **สรุปกิจกรรมปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ.** กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.